

souměrností, v němž vedle článků výborných a dobrých paradují články prostřední (jak to přinesla náhodnost jednotlivých spolupracovníků) a v němž zřídka dal někdo jadrnou a otevřenou odpověď na aktuální a naléhavé právě bolesti vědecké, kulturní nebo literární. Scházela právě vyšší vědecká organizace, jemnější ústřední vědecké a literární svědomí. Jen tak mohlo se přihodit — abych uvedl věci bijící přímo do očí — že sub voce *Bůh* tvrdil theologický autor něco, co sub voce *Kant* vyvracel filosof, že článkem *Jan Nepomucký* byl pověřen theolog, kdežto náleželo zde promluvit kulturnímu a literárnímu historikovi českému atd. atd. Z dobrých částí Slovníku, pokud mohu posoudit, jsou *bohemia a slavica* — ale ovšem leckdy ne svou kritickou a filosofickou metodou, nýbrž jen snesenou látkou, v níž zabíhají někdy až do malicherných detailů (platí to zvláště o člancích prof. Voborníka, který psal většinu moderní literatury české, nepodnikl-li tam náhodou zájezd Vrchlický). Malířství a sochařství bylo svěřeno málo prozřívě asi od polovice díla dr Harlasovi a pohofelo většinou žalostně; článek o Rodinovi na př. jest bezmála umělecký škandál.

Ale dost o tom i o jiném. Slovník jest dokončen a pochybuji, že bude opakován brzy pokus spojit v jakýsi kompromisní útvar filosofickou encyklopedii obecných vědomostí a konverzační slovník. Jest třeba přiznati si, že takovéto *všeobecné* encyklopedie se dnes přežily; širší čtenářstvo žádá k rychlé informaci méně objemných a složitých slovníků naučných, které mohou se častěji obnovovat a doplňovat v nových vydáních — čtenář toužíce po poučení zevrubném a vědeckém sáhne raději po encyklopedii *odborné*. (Vadou jest také nešťastná technická stránka Ottova Slovníku. *Každé* heslo musí hledat *nejméně* — nepostihne-li tě ani neštěstí odkazu — na *trojmístě*: nejprve ve všeobecném pořadí hlavním, po druhé v *dotacích* a *opravách toho kterého dílu* a po třetí v suplementovém svazku konečném. Tyto dodatky a opravy na konci *každého dílu* byly nešťastná myšlenka!) Se svými světlými i temnými stránkami zůstane tedy Ottův Slovník asi nadlouho příznačný době, v níž vznikl.

Zároveň počaly vycházet *Doplňky* k Ottovu Slovníku, jichž jest ovšem na výsost potřebí. Přál bych si jen, aby byly pracovány s větší bedlivostí než první sešit, právě vydaný, který neobstojí ani při prohlédnutí docela zběžném. *Allenberg* jest na př. autor příliš významný a konečně i v Čechách příliš čtený, aby směl býti zde přehlížen.

Kus naší kulturní bídy

odhalil veřejný projev výboru Mánesa, uveřejněný 12. července [1908] v listech českých a nadepsaný *Za očistu uměleckých škol českých*. List výboru Mánesa vypisuje zevrubně umělecký úpadek i postupnou utrakvisaci Akademie umělecké, založené zemělým Hlávkou a myšlené jím jako ústav český; že Akademie se utrakvisovala vlastně zněmčovala, toho vinu nese nejprve její sbor profesorský, který raději dal si vnutiti za kolegu výtvarníka ryze německého, než by se doplnil některým mladým moderním výtvarníkem českým. Nenávist starých pánů, kteří svou uměleckou

1 - [Viz Kritické projevy 6, str. 170 a n.]

úlohu dohrávají, jde vůči mladým, svěžím silám, zejména členům Mánesa, do krajnosti a nezastavuje se ani před prostředky, které poškozují celkovou věc národní. Profesori Akademie jezdí na principu autonomie sboru, který se chce doplňovati po své vůli a nedá si vnucovat za kolegu nikoho zvenčí — ale princip tento dovedli staří páni uhájiti jen proti *svým* a ne proti *vládě*. Dovedli se postavit proti tomu, aby byl na Akademii dosazen malíř i tak neutrální a nenovotářský, jako jest *Knüpfer*, ale nedovedli překazit jmenování prof. *Thieleho*, nota bene umělecké mediokrity, která měla na Akademii, jak správně poznamenává výbor Mánesa, jen poslání politické... Na druhém místě obviňuje list Mánesův české vůdčí kruhy politické, které jsou nepřístupny každé odborné informaci a nedovedou čelit *positivními iniciativními návrhy* německému odpůrci, znamenitě informovanému a vždy parátnímu, houževnatému i soustavně výbojnému. Na straně české není *pevného kladného uměleckého a kulturního pokrokového programu*, jehož provedení by se česká politika soustavně a metodicky domáhala. Tento stav vymstíl se ovšem zase jednou krutě. Došli jsme dnes k tomu, že vedle ryze *německé* Akademie, založené na širokých moderních pokrokových základech a organisované po nejlepším moderním programu, budeme míti ústav byť ne utrakvistický, alespoň (a to neváží méně) necelý, zakrnělý, opožděný za časovým uměleckým rozvojem, řízený uměleckými silami krajně nesnášlivými a nepřístupnými moderním myšlenkám vývojným... Proto volá Mánes po obrodě české Akademie výtvarné, po *obrodě, která by šla ke kořenům* a odstranila zlo v základě. Chce opravdové, vysoké umělecké učení, učení opravdu *české* a opravdu *moderní*, které by vedle škol posud na něm zřízených bylo doplněno i školami *pro malbu monumentální, krajinomalbu, architekturu, sochařství a grafiku* a jehož vedení a správa byla by přiměřeně zmodernisována, což nelze než doslova podpsat.

Aféra Městského divadla vinohradského

napíná a pobuňuje již déle týdne všecku českou veřejnost. Vnitřní poměry na divadle Vinohradském byly již delší dobu napjaty do krajnosti, a stačila jakákoliv vnější příležitost, aby rozkvašený nápoj překypěl. Podnětem k veřejné rozrážce, která rychle vzrostla v nenávistný boj na život a na smrt, byla hrubá nešetnrost, s jakou přijal správní výbor družstva ředitele Šuberta, vrátivšího se právě z umělecké výpravy vídeňské; byť výprava tato neznamenala toho uměleckého vítězství, jak se zdá většině naší veřejnosti, nelze přece upřiti Šubertovi ani ušlechtilé opravdovosti, ani vůle nejlepší a nejryzejší, ani opravdových zásluh jeho ředitelské činnosti — všecky rekriminace byly jistě (mírně mluveno) nemístné i neváčasné. Insultovaný ředitel vzdal se své funkce, s ním však mimo nadání správního výboru ztotožnil se celý personál divadla Vinohradského, operní i činoherní, a zahájil stávkou; chce vrátiti se k divadelní práci jen za podmínky, že bude divadlu zachován Šubert ředitelem a že budou zbaveni svých míst šéf opery Čelanský a sekretář Štech, v nichž vidí členstvo intrikány, nepřátelské sobě i klidnému vývoji ústavu. Pokusy, snažící se prostředkovati mezi nepřátelskými tábory, se rozblý, a tak dojde asi k likvidaci starého družstva; zatím pracuje se již na utvoření družstva nového, liberálnějšího, prodchnutého duchem opravdovější lásky umělecké, v němž by bylo zastoupeno

početněji i spisovatelstvo a umělectvo české. — Nejsou mně známy poměry operní, ale, pokud týče se činohry, nemůže kritický pozorovatel, vzdálený všech osobních proudů a stojící na stanovisku ryze uměleckém, jako já, nevíti tohoto rozvoje věci. Postavíš-li vedle sebe Šuberta a Štecha, nemůžeš ani chvíli váhati, kam se sklonit svými sympatiemi. Šubert jest vedle Štecha umělecký klad, umělecká hodnota; nejsem nekritickým velebitelem Šubertovým, ale tolik musím přiznati každý slušný posuzovatel Vinohradského divadla, že v Šubertovi ztělesnily se všechny lepší umělecké snahy tohoto ústavu, kdežto družstvo chtělo uměním vydělávat a obchodničit, a Štech svou nezřízenou a nevybíravou panovačností, které neodpovídá ani zdaleka jeho vnitřní duševní fond, svým předměstsky obmezeným násilnictvím a svým vydělkářským duchem usiloval strhnouti ústav pod úroveň vši umělecké slušnosti, jako tam strhl již spisovatelský spolek Máj a všechny jeho podniky. Ale tyranii jeho, již ke své hanbě sneslo a snáší spisovatelstvo české, dovedlo setřást, ke své cti, herectvo Vinohradského divadla. Posud byla strojena v Čechách nejčastěji spiknutí proti duševní povýšenosti a nesmlouvavé opravdovosti a zaujatosti ideálem — zde jest jednou vzpoura proti hrubé, nevybíravé tyranii prostřednosti, a proto měj naše upřímné sympatie.

Stávka personálu Vinohradského divadla

skončila se 10. října [1908] a skončila se neslavně: kompromisem, který není mravním vítězstvím, a bude, zdá se, počátkem vleklé umělecké choroby vinohradského ústavu, která jej asi dříve nebo později zdolá — ovšem u těch, kdož kladou na scénu vinohradskou požadavky uměleckého růstu. Šubert odstoupil s ředitelského křesla a zatímním ředitelem jmenován architekt Heberle; p. Čelanský dostal kratší dovolenou, během níž budou vyšetřeny stížnosti, vznesené na něho členstvem; sekretář Štech zůstane ve svém úřadě, ale bude prý omezen na svůj psací stůl... Toto rozřešení dává jistě malou záruku pro umělecký vývoj vinohradské scény. Zasahování správních rady do vedení divadla a nevybíravý vliv její v repertoír divadelní budou tím jen ještě zesíleny. Opravdovost členstva Vinohradského divadla a jeho touhu po tom, postavit se na stanovisko výlučné a důsledné umělecké opravdovosti, jsem v minulém čísle přecenil; nebylo jich ani zdaleka v té míře a v tom uvědomění. Jinak bylo by se musilo dospět k čemusi charakternějšímu, než jest tento kompromis, *přiliš pohodlný* a proto málo šťastný pro budoucí rozvoj.

Poslední číslo Filologických listů

přináší z pera Alberta Pražáka velmi správnou a při vši stručnosti ke kořenům se prodírající charakteristiku díla Elišky Krásnohorské jako doplněk a opravu málo kritického článku slavnostního, který o ní uveřejnil Archiv für slavische Philologie. „Krásnohorská,“ píše p. Pražák, „jest básnický talent druhořadý, především formální, ve všech oborech prostřední, jenž by za poměrů sebestříznivějších nebyl překročil hranice prostřednosti. Již Bendl v době, kdy Krásnohorské každý básník připadal šlechticem z nejvznešenějšího rodu, princem z pohádky, zjevem z boží

milosti, vytýkal jí nedostatek lyrického fondu, málo citu, aby člověkem hnula a jej rozpálila: těžko prý mu komponovati, když při slovech básnířčiných zůstává zcela chladný. Tento případ jasně osvětluje podstatu poesie E. Krásnohorské. Je idealistická (Bendl fascinující hrou unášel Krásnohorskou do jiných světů, jichž nikdy nedovedla opustit a zaměnit skutečností), je fantasticko-romantická, idealisuje si okolí, národ, stahy životní, ale tato schopnost nestačí na poesii: nitro je ověšeno ideálními snahami, *ale není tvořivě horoucí, dobyvatelské; snaží se být básnickým, ale není jím vrozenou pravou vlohou*. Utíkáje životu, je vždy hotova raději idealisticky přebarvovat a zastírat než dát poznat rub života, a to jí v očích stejně hledících činilo velkou básnířkou. Její filosofii byla romantická oslava národa, kletba nepřítelům (a nepřítelom byl každý, kdo se projevoval kriticky, tedy na př. také protivníci RKZ), sentimentální pathos, jež ve zvětšovacíh sklech proti malé skutečnosti spatřovalo zbraň. — Pan Doležal se domnívá, že Krásnohorská byla by stvořila slavné dílo dramatické, kdyby jí to byl veřejný život dovolil. A přece dramata Krásnohorské, kromě jednoho na předměstí, nedostala se na scénu, jinak autorce zcela přístupnou! — Rovněž essayistickou činnost E. Krásnohorské sluší posuzovati střízlivě. Kritika její je čím dál reakčnější, mnohdy podstatně se neliší od někdejšího stanoviska Jakuba Malého. Proto r. 1878 zakřikovala tehdejší lumírovec, vedené Vrchlickým; proto proti Máchovi stavěla Tyla; proto jí Jahn ještě po smrti je typem pravého básníka a proto i Zola jest jí kloakou, je zvířecky brutální, překonal sprostáctví tuctových hlav, jeho dílo je poběhlíci bulvárů a obsahuje pyramidu surovosti — Krásnohorská v nekrologu nelituje, že zemřel, nýbrž že žil... A podobné mínění má také o „delirických moderní vzdoroliteratury“. To nebylo jen posuzování v duchu zastaralém, to bylo nebezpečné reakcionářství.“ Souhlasím do slova a do písmene.

Leo Berg¹

pojednáváje o užívání cizích slov a polemizuje proti prof. Eduardu Englovi, píše mezi jiným v Lit. Echu str. 7, roč. X: „U nás není dnes spisovatel vychováván, aby psal dobře, nýbrž aby psal rychle a mnoho. Kdo píše rychle a mnoho, na tom jest, aby si práci usnadnil. Sáhne po nejbližších slovech, volí nejznámější rčení, s vášní užívá cizích slov, cituje, jen aby byl co nejrychleji hotov a naplnil co nejvíce místa. Psátí dobře stalo se u nás jakýmsi způsobem sebevraždy plným útrap, a dokázali něco jest všude, zvláště pak v literatuře, smrtelným hříchem, jenž nemůže býti prominut, nejméně současníky. Zato jsou analfabeti pěstování pro literaturu.“

Co jest kulturní?

Pojmenovati každou věc vlastním jménem; nazvatí vránu černou a labuť bílou, ničemu ničemu, lotra lotrem, lháře lhářem. Základem kultury jest pravdivost; ta nevyjde nikdy z módy. A tou se budeme řídit vždy v našem listě. Tolik jednou

1 - [Viz zde str. 224]